

Тема 1. Сектор безпеки і оборони України як підсистема системи забезпечення національної безпеки України.

Лекція 1. Теоретичні основи функціонування сектору безпеки і оборони держави.

Зміст

Вступ.

Навчальні питання.

1. Основні функції, завдання та структура сектору безпеки і оборони України.
2. Основи функціонування сектору безпеки і оборони.

Висновки.

Л і т е р а т у р а

1. Закон України “Про національну безпеку України. Від 21.06.2018, № 2469-VIII.
2. Стратегія національної безпеки України, Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020.
3. Стратегія воєнної безпеки України. Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021.
4. Закон України Про Раду національної безпеки і оборони України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 35, ст.237.
5. Закон України “Про оборону України”.
6. Указ Президента України № 123/2020 від 27 березня 2020 року “Питання Головнокомандувача Збройних Сил України”.
7. Лобко М.М., Саганюк Ф.В. Сектор безпеки і оборони: проблеми формування та розвитку. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2014. № 1 (50). С. 134–139.
8. Підхід до визначення цільової функції під час прийняття рішень у процесі планування, управління і застосування сил оборони //В.О. Косевцов, В.М. Телелим, А.А.Лобанов, Ю.В. Пунда / Східноєвропейський журнал технологій підприємства. том. 5/3(107), 2020. Стор. 17-23.
9. Сектор безпеки і оборони: розвиток стратегічного планування // Р.І. Тимошенко, М.М. Лобко / Наука і оборона №4(2016), с.3-10.

ВСТУП.

Питання сектора безпеки та оборони України вже впродовж тривалого часу є предметом жвавого обговорення у вітчизняних наукових виданнях, на конференціях, семінарах і «круглих столах», а також на відповідних нарадах у державних органах. Особливо широка дискусія розгорнулася після затвердження у 2007 р. Стратегії національної безпеки України. Саме вона стала першим документом, який офіційно ввів в Україні поняття «сектор безпеки». У подальшому, у 2012 р., у новій редакції цієї Стратегії воно трансформувалося в

поняття «сектор безпеки і оборони» (СБіО), яке за своїм змістом не зазнало принципових змін. Особливої актуальності питання СБіО набуло нині, коли за рішенням Президента України вперше в нашій державі триває здійснення комплексного огляду цього сектора. Відомо, що поняття «сектор безпеки» прийшло до України із Заходу. І хоча там воно використовується ще з другої половини 90х рр. минулого століття, в офіційних документах міжнародних організацій та публікаціях західних фахівців досі немає одностайності щодо призначення цього сектора, його складу, завдань, місця й ролі в підтриманні національної безпеки та оборони держави. Так, наприклад, у доповіді Генсекретаря ООН на 62й сесії Генеральної Асамблеї 23 січня 2008 р. зазначається, що вказаний сектор – «це широкий термін, який часто використовується для опису структур, установ і персоналу, відповідальних за керівництво, забезпечення і нагляд за безпекою в країні». Однак пізніше в Резолюції Ради Безпеки ООН 2030 від 21 грудня 2011 р. уже вживається дещо інше поняття – «оборонний сектор та сектор безпеки», а в Резолюції 2057 від 5 липня 2012 р. – знову «сектор безпеки». Крім того, в ООН немає узгодженої позиції й стосовно складу цього сектора. Так, наприклад, у згаданій доповіді Генерального секретаря цієї організації до нього віднесені військові відомства, правоохоронні органи, виправні заклади, розвідувальні служби, органи охорони державного кордону, митні служби, сили цивільної оборони, а також елементи судового сектора, відповідальні за розгляд справ, пов'язаних з можливою злочинною поведінкою або несанкціонованим застосуванням сили. До сектора безпеки належать також суб'єкти, які відіграють певну роль у керівництві та нагляді за розробкою й виконанням програм з питань безпеки, зокрема законодавчі органи та міністерства. До нього також відносять і деякі групи громадянського суспільства. Іншими державними суб'єктами, які можуть розглядатися як частина сектора безпеки, визнаються приватні служби безпеки. Водночас у документах Європейського Союзу сектор безпеки визначається у скороченому складі. Зокрема, в Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи 1713 (2005) «Демократичний контроль над сектором безпеки в державах членах НАТО» до нього відносять лише збройні сили, спеціальні й розвідувальні служби, поліцію та прикордонні служби.

1. ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ, ЗАВДАННЯ ТА СТРУКТУРА СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.

Відомо, що система забезпечення національної безпеки держави є штучним (у результаті діяльності людини) утворенням і складається з багатьох компонентів, серед яких важливе місце посідає сьогодні сектор безпеки і оборони, який теж можна розглядати як підсистему у системі забезпечення національної безпеки. На сьогодні СБіО є, в певному, частковому сенсі, правонаступником системи забезпечення воєнної безпеки України. Водночас соціально-організаційні системи, у тому числі СБіО, набувають специфічного призначення, коли наділяються певними функціями. Таким чином, зв'язки підсистем між собою та системою загалом дуже важливі для дослідження

систем. Ключовим чинником такої структури виступає узгодженість функцій між елементами та процедурами виконання завдань.

Нажаль функції та завдання, які покладені на СБіО у чинному нормативно-правовому полі на сьогодні не викладені, тому для аналізу структури СБіО найбільш доцільно застосувати метод структурно-функціонального аналізу, який серед інших методів аналізу розглядається як принцип системного дослідження соціальних явищ і процесів у вигляді структурно розчленованої цілісності, де кожен елемент має визначене функціональне призначення. Акцентуючи увагу на функціональному призначенні необхідно розкрити поняття “функція”, яке походить від лат. *functio* – здійснення, виконання і має при цьому два значення: службова роль (призначення) одного з елементів системи стосовно іншого чи системи загалом або робота, яку виконує орган, організм; залежність у рамках певної системи, при якій зміни в одній частині виявляються похідними від змін в іншій її частині.

Згідно з чинним законодавством суб'єктами забезпечення воєнної безпеки України виступають: вище воєнно-політичне керівництво держави, сектор безпеки і оборони, центральні, місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування, оборонно-промисловий і науковий комплекси. У системному підході вони складають певні суб'єкти (елементи) СБіО з притаманними їм функціями.

Дослідити зміст цього утворення на основі структурно-функціонального аналізу є складним завданням, тому вирішення цього завдання буде логічним здійснювати через дослідження узгодженості функцій та завдань між суб'єктами забезпечення воєнної безпеки, які за своїм призначенням і є структурними елементами СБіО. При цьому в полі зору слід утримувати дві речі: по-перше, будь-яка система повинна забезпечувати саморозвиток через своєчасне виявлення та усунення перешкод об'єктивно детермінованому соціальному руху, і по-друге, лейтмотивом прагнення України на шляху розбудови власної державності є внутрішня готовність відповідати європейським стандартам в усіх сферах безпеки.

З кінця минулого століття у збройних конфліктах, міжнародних миротворчих операціях та в процесі забезпечення повсякденної діяльності збройних сил стали активно використовуватися послуги приватні військові компанії (ПВК). Перелік їхніх послуг достатньо широкий. ПВК де факто існують і в нашій державі. Частина з них є членами міжнародних асоціацій приватних військових та охоронних компаній. Однак за відсутності в Україні законодавчого регулювання їхньої діяльності вони реалізують свій бізнес через закордонні представництва згідно із законами відповідних держав. Важливо, що недержавні охоронні структури і ПВК можуть перебрати на себе певний обсяг завдань у сфері національної безпеки та оборони. Але статус приватних комерційних організацій, основною метою яких є одержання прибутку, унеможливорює їх включення до системи державного планування й управління. Тому, залишаючись суб'єктами підтримання національної безпеки та оборони, на нинішньому етапі вони можуть лише взаємодіяти із суб'єктами СБіО. Таким чином, СБіО доцільно вважати однією з підсистем системи підтримання

національної безпеки України, суб'єкти якого здійснюють захист її національних інтересів (насамперед, у сфері воєнної безпеки) від зовнішніх і внутрішніх загроз шляхом застосування зброї, здійснення спеціальних заходів або правового примусу в межах наданих їм повноважень. Основною метою створення СБіО, як вже зазначалося, є об'єднання сил та засобів його суб'єктів, їх основних ресурсів для захисту національних інтересів у сфері воєнної безпеки. Таке об'єднання може бути реалізоване при виконанні певних функцій суб'єктів СБіО. Загальний перелік законодавчо визначених функцій згаданих суб'єктів можна умовно поділити на дві групи. До першої з них належать функції, виконання яких здійснюється переважно силами й засобами одного із суб'єктів СБіО. Наприклад, для національної поліції такою функцією є підтримання безпеки дорожнього руху, для Державної служби спеціального зв'язку і захисту інформації – забезпечення функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку тощо. Другу групу складають функції, реалізація яких потребує спільного залучення сил та засобів кількох різних суб'єктів СБіО. Саме вони і є предметом подальшого розгляду. Це, зокрема:

- для Збройних Сил України – відсіч збройної агресії проти України;
- для Національної гвардії України – захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб змінити їх насильницьким шляхом;
- для Державної прикордонної служби України – охорона державного кордону на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах;
- для Державної спеціальної служби транспорту охорона стратегічних об'єктів національної транспортної системи України в особливий період.

Механізми об'єднання сил та засобів кількох різних суб'єктів СБО для виконання функцій другої групи можна проілюструвати на прикладі здійснення функції з відсічі збройної агресії проти України. Такий вибір не випадковий, оскільки, на відміну від інших подібних функцій, механізми її реалізації перевірялися протягом тривалого історичного періоду й підтвердили свою дієвість. Вище зазначалося, що законодавство покладає виконання цієї функції на Збройні Сили України. Але разом з ними до її реалізації залучаються Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, Національна поліція, Служба зовнішньої розвідки, Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації.

Діяльність суб'єктів СБіО (елементів системи) визначена межами правового поля. З наведеного визначення випливає, що *головна функція СБіО України* – це реалізація національних інтересів у сфері воєнної безпеки та їх захист від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. Практичне виконання цієї функції відбувається через діяльність державних органів влади та відповідних соціальних інститутів (суб'єктів воєнної безпеки).

Враховуючи роль, яку виконує СБіО у системі забезпечення національної безпеки, стає можливим визначити її основні функції: *фундаментальна (політико-ідеологічна); програмно-теоретична; планово-аналітична; організаційно-управлінська; прогностично-аналітична; координаційна; інтеграційна*. Якщо порівняти запропоновані функції із функціями суб'єктів

забезпечення національної безпеки, що визначені в Законі України “Про національну безпеку України”, то побачимо, що вони більш конкретні і відповідають етимологічному визначенню функції, наприклад, функція – видання указів та розпоряджень з питань національної безпеки і оборони, які є обов’язковими до виконання на території України (ст.13 п.4), або функція – внесення до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни у разі збройної агресії проти України (ст.13, п.12)...тощо, тобто більш наближені до категорії “завдання”, ніж до категорії “функції”.

Проте СБіО як сукупність елементів, суб’єктів забезпечення національної та воєнної безпеки навіть із чітко вираженими функціями не відповідатиме поставленим вимогам, якщо в її межах не будуть чітко визначені норми функціонування. Аналіз чинної нормативно-правової бази дає підстави стверджувати, що деякі ключові принципи функціонування СБіО не відображені взагалі. Логічно було б до вже визначених принципів додати такі: баланс інтересів особистості, суспільства і держави та відповідальність суб’єктів забезпечення національної та воєнної безпеки; взаємозв’язок національної і міжнародної безпеки. Нові функції і принципи повинні зміцнити систему та відобразити її цільове призначення.

Розглядаючи СБіО як правонаступником системи забезпечення воєнної безпеки (СЗВБ) держави, складну систему з системної точки зору, дослідження такої системи необхідно розпочати з функцій та завдань, які мають бути покладені на неї. Здійснивши функціональний аналіз чинного нормативно-правового поля стає можливим визначити функції та завдання СБіО (табл. 1).

Таблиця 1

Функції та основні завдання СБіО (варіант)

Функції СБіО	№ зп	Основні завдання СБіО
Організаційно-управлінська	1	Організація функціонування системи в цілому; прийняття воєнно-політичних рішень; відповідальність за прийняті рішення
	2	Впровадження системи демократичного цивільного контролю у СБіО
Прогностично-аналітична	3	Моніторинг процесів, що відбуваються в усіх складових сфери воєнної безпеки; прогнозування змін, що стануться в них, та загроз життєво важливим національним інтересам
	4	Спостереження за проявами міжнародного тероризму
	5	Виявлення зовнішніх небезпек, загроз воєнного характеру, дестабілізуючих чинників
	6	Виявлення внутрішніх небезпек, загроз воєнного характеру, дестабілізуючих чинників
	7	Виявлення внутрішніх небезпек, загроз, що спричиняють зниження рівня ефективності функціонування СБіО
	8	Оцінювання рівня загострення загроз воєнного характеру
	9	Виявлення причин виникнення загроз та прогнозування наслідків їх прояву
Основоположна (фундаментальна)	10	Використання можливостей Ради Безпеки ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, інших структур колективної безпеки
	11	Охорона державного кордону, повітряного та морського простору України
	12	Вжиття заходів із запобігання воєнному конфлікту
	13	Боротьба з організованими злочинними угрупованнями, у тому числі міжнародними, які намагаються діяти через державний кордон України та виключну (морську) економічну зону України
	14	Вжиття заходів стримування збройного конфлікту і недопущення його переростання в локальну або регіональну війну

Функції СБіО	№ зп	Основні завдання СБіО
	15	Проведення інформаційно-психологічних операцій з метою запобігання воєнному конфлікту та його стримування
	16	Проведення спеціальних операцій для стримування воєнного конфлікту
	17	Відсіч збройної агресії у разі її розв'язання
	18	Мобілізація національної економіки, окремих її галузей, підприємств для функціонування в умовах особливого періоду
Програмно-теоретична	19	Розроблення концепцій, стратегій і програм у сфері воєнної безпеки
	20	Планування конкретних заходів із протидії загрозам і нейтралізації загроз воєнного характеру національним інтересам у сфері воєнної безпеки
	21	Створення та удосконалення нормативно-правової бази, необхідної для ефективного функціонування СБіО
	22	Удосконалення організаційної структури СБіО
	23	Розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень для захисту національних інтересів України у сфері воєнної безпеки
Планово-практична	24	Прискорення реформування Збройних Сил України та інших військових формувань для забезпечення їх максимальної ефективності під час виконання ними завдань за призначенням
	25	Спільне проведення планових та оперативних заходів у межах міжнародних організацій та договорів у галузі воєнної безпеки
	26	Участь у двосторонньому і багатосторонньому співробітництві у галузі воєнної безпеки, якщо це відповідає національним інтересам України
	27	Забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей
	28	Розвиток воєнної науки, формування науково-технічної і технологічної бази для створення високоефективних засобів збройної боротьби
	29	Посилення контролю за станом озброєнь і захищеністю військових та важливих державних об'єктів; активізація робіт з утилізації зброї
	30	Комплексне кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне та інше забезпечення діяльності складових (структурних елементів) системи для виконання завдань за призначенням
	31	Підготовка сил та засобів суб'єктів (елементів) СБіО до їх застосування за призначенням
	32	Прискорення процесу делімітації та демаркації кордонів України
	33	Виконання державних програм модернізації наявних зразків озброєнь та військової техніки (ОВТ), розроблення та впровадження новітніх зразків
Інтеграційна	34	Виконання міжнародних договорів України у воєнній сфері, у тому числі щодо заборони та нерозповсюдження зброї масового ураження, зміцнення довіри між державами тощо
	35	Поглиблення військово-політичного партнерства та співробітництва з НАТО і ЄС; участь у міжнародній миротворчій діяльності
	36	Розвиток транскордонного співробітництва із суміжними державами
	37	Дотримання міжнародних угод з країнами-партнерами у сфері воєнної безпеки
Координаційна	38	Оцінювання результативності дій щодо нейтралізації виявленої загрози та визначення витрат на ці дії
	39	Оцінювання рівня воєнної безпеки, який забезпечує СБіО на цей час
	40	Надання допомоги органам державної влади щодо захисту населення від природних катаклізмів і техногенних катастроф та ліквідації їх наслідків

Відповідно до теорії складних систем та теорії воєнної безпеки України для ефективного функціонування СБіО, як системи, вона повинна відповідати певним вимогам.

Вимоги до функціонування СБіО.

Відповідно до складності організаційної структури, соціально-політичного характеру СБіО України має бути наділений такими системними властивостями (якостями), які б забезпечували його ефективне функціонування, здатність

реалізовувати покладені на нього функції та завдання, забезпечувати виконання його ролі в ієрархічній вищій системі забезпечення національної безпеки. Властивості, якими має володіти така система як СБіО, або вимоги яким ця система має відповідати:

1. Цілісність, єдність та ієрархічність;
2. Безперервність та циклічність процесу функціонування;
3. Оперативність;
4. Відповідність системи управління покладеним функціям та завданням;
5. Адаптивність системи управління до зміни зовнішнього середовища;
6. Взаємосумісність;
7. Відповідність ресурсним можливостям держави;
8. Потрійне та адекватне реагування на зовнішні подразники;
9. Достатня відкритість.

Цілісність, єдність та ієрархічність – у першу чергу повинна підкріплюватись єдиним блоком законів, нормативно-правових актів, які мають відбивати основний понятійно-категорійний апарат, головну мету функціонування СБіО, головну функцію та робочі функції і завдання, що мають бути покладені на СБіО; уточнювати взаємовідносини між елементами системи, порядок їх роботи, підпорядкованість тощо.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що **законність функціонування** є однією з головних вимог до СБіО забезпечення воєнної безпеки. Ця законність повинна базуватися на сукупності законів, доктринальних і нормативних актів, які спрямовані на створення необхідних умов для реалізації національних інтересів держави у воєнній сфері та гарантії її захисту від воєнних загроз і збройної агресії.

Головним чином це Воєнна доктрина і закони України (зокрема такі, як "Про оборону України", "Про Збройні Сили України", "Про національну гвардію", "Про державний кордон України", "Про національну поліцію", "Про Службу безпеки України", "Про прокуратуру", "Про надзвичайний стан", "Про охорону навколишнього природного середовища" та інші), в яких викладаються основні норми діяльності СБіО у процесі забезпечення національної безпеки в різних сферах життя суспільства.

Безперервність – полягає у підтриманні спроможності органів державного управління постійно здійснювати вплив на суб'єкти забезпечення воєнної безпеки в ході підготовки і ведення комплексу заходів з нейтралізації виявлених небезпек і загроз, а також отримувати від них інформацію (доповіді, донесення, зведення про обстановку яка склалася).

Вимоги стійкості та безперервності управління тісно пов'язані між собою, оскільки безперервне управління може здійснюватися лише під час стійкої роботи системи управління.

Оперативність – полягає в здатності органів державного управління виконувати завдання управління у стислі строки, що дозволяють випередити ескалацію небезпеки, загрози в діях, швидко реагувати на виявлену загрозу та своєчасно впливати на суб'єкти забезпечення воєнної безпеки в інтересах

успішного виконання поставлених завдань та досягнення мети функціонування СБіО. Ця вимога відображає закон відповідності потрібного та наявного часу під час рішення завдань управління.

Оперативність СЗВБ включає відносний середній час реагування системи на виявлену загрозу; середній час реагування елементів системи на управлінські команди (час проходження інформації); середній час контролю системи та її координації на різних фазах функціонування (мінімальний час, необхідний для виконання функцій контролю відповідно до кожної підсистеми).

Рішення проблеми підвищення оперативності управління носить комплексний характер і пов'язано з удосконаленням роботи збору та обробки даних ВПО, ВСО, удосконаленням структури і методів роботи органів державного управління, упорядкуванням потоку інформації, широким втіленням в процеси управління засобів автоматизації та АСУ.

Відповідність системи управління покладеним функціям та завданням – досягається створенням такої структури СБіО, яка буде повністю відповідати покладеним функціям та завданням на СБіО (тобто під усі функції і завдання, що покладені на СБіО, у якій будуть відсутні дублювання функцій і завдань між елементами СБіО.

Структурна відповідність системи покладеним функціям і завданням розкриває властивість СБіО виявляти зовнішні і внутрішні різновиди небезпек й загроз національним інтересам за усіма сферами воєнної безпеки; розробляти та приймати рішення щодо їх нейтралізації, бути здатною нейтралізувати виявлені загрози, у разі виникнення воєнного конфлікту бути здатною до відсічі збройної агресії у масштабах визначених у воєнній доктрині (стратегії воєнної безпеки); при появі нових видів небезпек, загроз – бути здатною за необхідності змінювати (доповнювати, нарощувати) свою структуру, пристосовуючись до зовнішніх умов, обмеженого фінансування, прийнятих принципів забезпечення воєнної безпеки, зовнішньополітичного вектора та чинників, що впливають на її функціонування зі збереженням здатності виконувати пріоритетні завдання, які покладені на СЗВБ. Виходячи зі змісту структурної відповідності СЗВБ являтиме собою співвідношення наявних структурно-логічних ланцюгів відповідно до покладених на систему завдань.

Керованість СБіО передбачає здатність системи приймати якісні рішення про запобігання зародженню та розвитку загроз національним інтересам у сфері воєнної безпеки, про комплекс скоординованих дій із нейтралізації виявлених загроз, стримування та відсічі збройної агресії; розроблення та прийняття рішень про розвиток системи, про координацію і контроль за виконанням прийнятих рішень та контроль поточного і прогнозованого рівня воєнної безпеки, ефективності функціонування СЗВБ після реалізації прийнятого рішення; визначення ступеня впровадження демократичного цивільного контролю у підсистему управління.

Наявність зворотного зв'язку – забезпечуватиме контрольну функцію відстежування за функціонуванням системи (СБіО) загалом, координацію функціонування основних структурних елементів та хід проходження фаз циклу функціонування самої системи, а також контролюватиме ефективність функціонування усієї системи і рівень воєнної безпеки держави загалом.

Адаптивність СБіО до зміни зовнішнього середовища – повинна досягатися перш за все своєчасними змінами у структурі СБіО на появу нових видів, типів небезпек і загроз воєнного характеру. Зміни у структурі СБіО повинні забезпечувати можливість СБіО як виявляти нові різ види небезпек і загроз, так і дозволяти адекватно реагувати на такі небезпеки і загрози.

Взаємосумісність – має досягатися перш за все сумісністю процедур, взаємовідносин між “силовими” елементами СБіО, які є по суті різними між собою, також сумісністю між СБіО України та міжнародними системами безпеки, які можуть бути залучені до надання допомоги нашій державі з реагування на виявлені загрози.

Відповідність ресурсним можливостям держави – повинна враховувати перш за все економічні можливості держави на утримання і розвиток суб’єктів забезпечення воєнної безпеки.

Потрійне та адекватне реагування на зовнішні подразники. *Потрійність* передбачатиме: активну співпрацю з усіма державами світу у напрямі забезпечення стратегічної стабільності і відвертання воєнних конфліктів виключно політичними, дипломатичними та економічними методами; створення воєнного потенціалу України та його демонстрація, здатного звести до мінімуму імовірність виникнення воєнного конфлікту за рахунок потенційної можливості завдати агресору шкоди, при якій він втрачає стимули для нападу; відсіч можливої збройної агресії в разі її виникнення, яка забезпечить завдання агресору поразки і примушення його до припинення воєнних дій та відмови від своїх намірів. *Адекватність у реагуванні на зовнішні подразники* – полягає в здатності органів державного управління забезпечити ефективну реалізацію можливостей ресурсів СБіО для успішного виконання ними поставлених завдань і досягнення необхідного рівня воєнної безпеки з найменшими втратами та у визначені строки. Саме тому *Адекватність у реагуванні на зовнішні подразники* необхідно розглядати у взаємозв’язку з оперативністю.

Достатня відкритість СБіО – забезпечить виконання норм та вимог демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони в системі національної безпеки, що передбачено демократичними нормами для розвитку держави [1, розділ 3].

Синтезувати структуру СБіО можливо на підставі комплексу поглядів, ідей, спрямованих на пояснення даного процесу та які дають цілісне уявлення про закономірності й існуючі істотні (структурні, функціональні, казуальні) зв’язки у синтезованому об’єкті. Структурний синтез (побудова СЗВБ) до нинішнього часу формально не описаний, хоча визначено, що саме структура об’єкта несе в собі основну інформацію про функціональне призначення об’єкта і визначає його основні характеристики. Синтез структури системи завжди пов’язаний з проектуванням топології системи. Це складне завдання важко формалізувати, тому що в результаті структурного синтезу повинен бути отриманий опис складу системи і всіх істотних зв’язків між її елементами. Залежно від виду процесу синтезу таким описом може бути простий перелік елементів і зв’язків між ними, таблиця з’єднань, матриця інцидентності, граф зв’язків, структурна схема, блок-

схема, ескіз, компоновання креслення тощо. Визначення обрису структури системи – перший важливий крок процедури створення всієї системи.

Для вирішення завдання синтезу структури системи СБіО пропонується синтезувати структуру або послідовним доповненням існуючої структури новими елементами з перевіркою існуючих та визначенням нових зв'язків або з'єднуванням елементів, у структурно-логічні ланцюги відповідно до покладених функцій та завдань згідно з чинним законодавством з наданням системі відповідних властивостей (якостей) – структурної відповідності покладеним завданням, керованості, адаптивності та взаємосумісності із зовнішніми системами безпеки, за умови достатньо оперативного реагування на появу нових загроз з мінімальними витратами ресурсів та відповідності структурних елементів системи виконуваним завданням.

Аналіз повноважень суб'єктів забезпечення воєнної безпеки, які регулюються чинним нормативно-правовим полем у сфері воєнної безпеки дозволяє запропонувати схему структури існуючої системи СБіО, яка має вигляд, наведений на рис. 2.

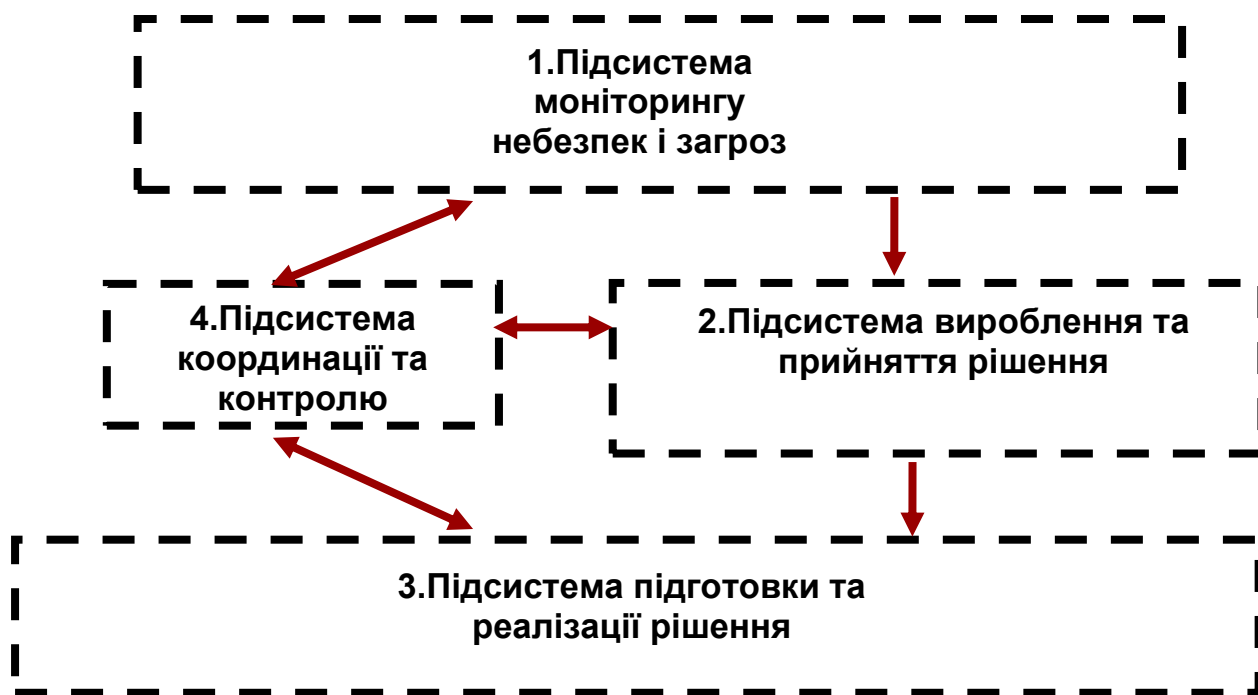

Рис.2. Концептуальна схема структури СБіО України

Якщо детально проаналізувати чинне нормативно-правове поле України, то можна заповнити структурні блоки чинними суб'єктами забезпечення воєнної безпеки України, які входять до складу Сектору безпеки і оборони держави відповідно до Закону України «Про національну безпеку України».

Відповідно до цього ж Закону України до складу СБіО входять (ст. 12, п.1,2):

1. Сектор безпеки і оборони України складається з **чотирьох взаємопов'язаних складових**: *сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно*

беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України.

2. До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони.

Виходячи з наведеного концептуальна схема структури СБіО буде мати вигляд (рис. 3)

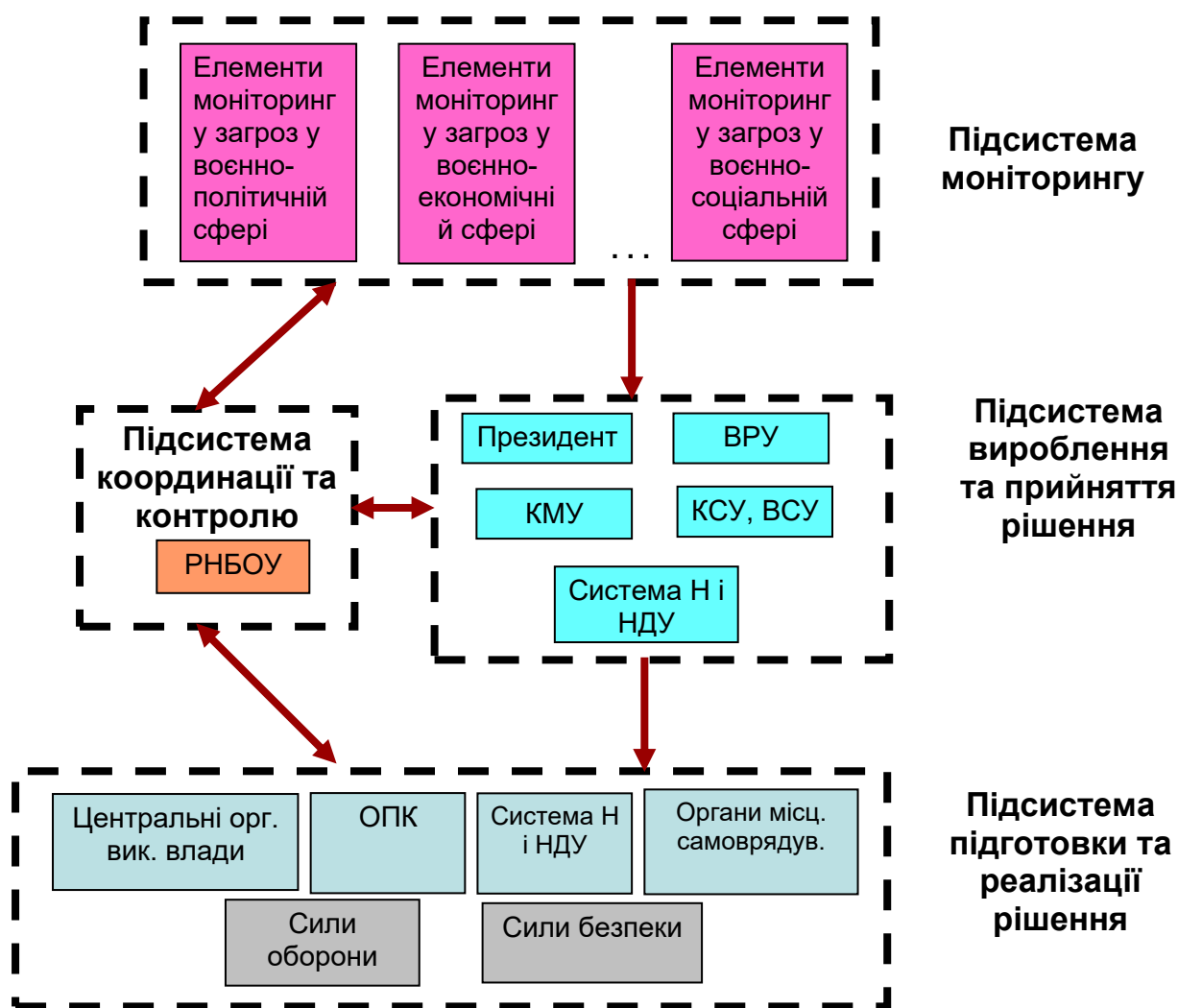

Рис. 3. Концептуальна схема структури СБіО

2. ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.

Враховуючи змістовну сутність зазначених головних завдань (жирним шрифтом, табл.1) та головну мету функціонування СБіО України – захист національних інтересів України від загроз, а по суті це іншими словами – забезпечення певного рівня безпеки держави, який би гарантував її суверенітет і територіальну цілісність і головну функцію – виявлення небезпек і загроз воєнного характеру національним інтересам та їх нейтралізацією, стає можливим стверджувати, що процес реалізації головної функції СБіО, має відбуватися за такими етапами (рис.4).

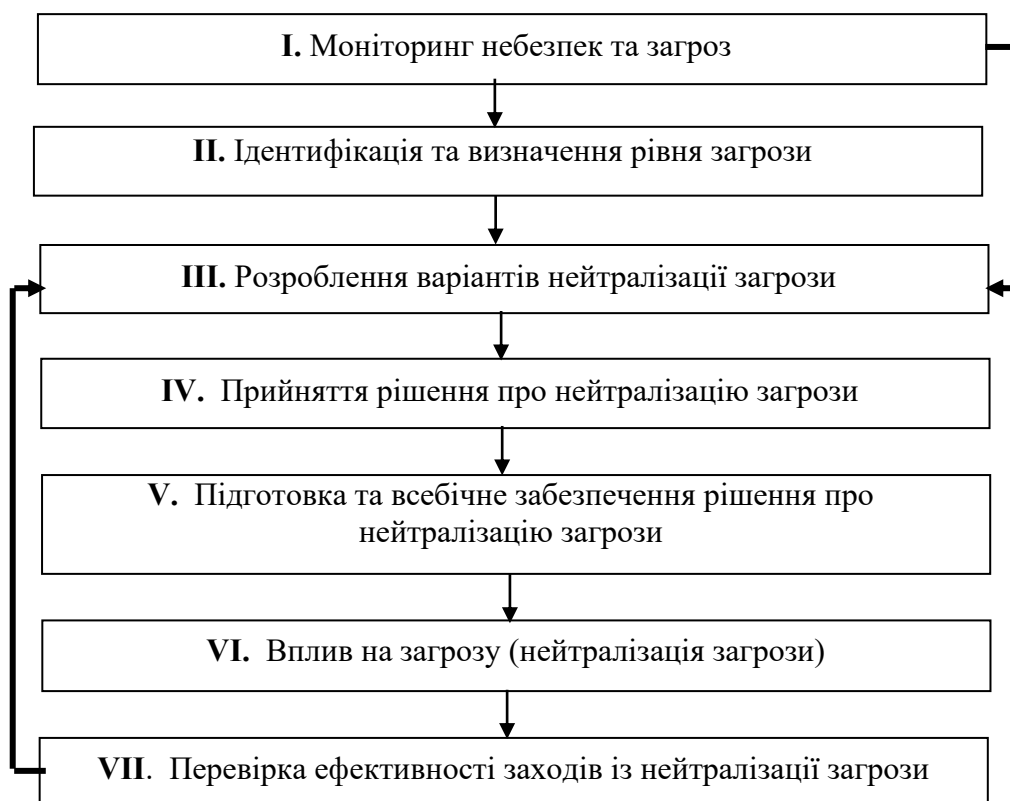

Рис. 4. Алгоритм (механізм) функціонування СБіО

Визначений алгоритм (механізм) функціонування СБіО дає підстави сформулювати механізм функціонування СБіО, який повинен включати такі фази функціонування: **моніторингу, вироблення та прийняття рішення, підготовки та реалізації рішення, координації та контролю.**

Враховуючи вже створені та наявні елементи держави на теперішній час та на підставі концептуальної структури СБіО можна сформувати схему механізму функціонування структури СБіО України.

Враховуючи визначені взаємовідносин між суб'єктами забезпечення воєнної безпеки чинним нормативно-правовим полем України, концептуальна схема механізму функціонування СБіО буде мати вигляд (рис. 5).

Рис. 5. Схема механізму функціонування СБіО.

Одним з найскладніших питань у функціонуванні такої системи, буде питання прийняття рішень цією системою під час реалізації своїх функцій. Враховуючи рівень (найвищий державний) та статус цієї системи механізм прийняття рішень має відбуватися за певними процедурами, які мають бути визначені законодавством держави. Таким чином, схема прийняття рішень системою СБіО має бути, по суті, така ж сама як у СЗНБ держави (рис. 6).

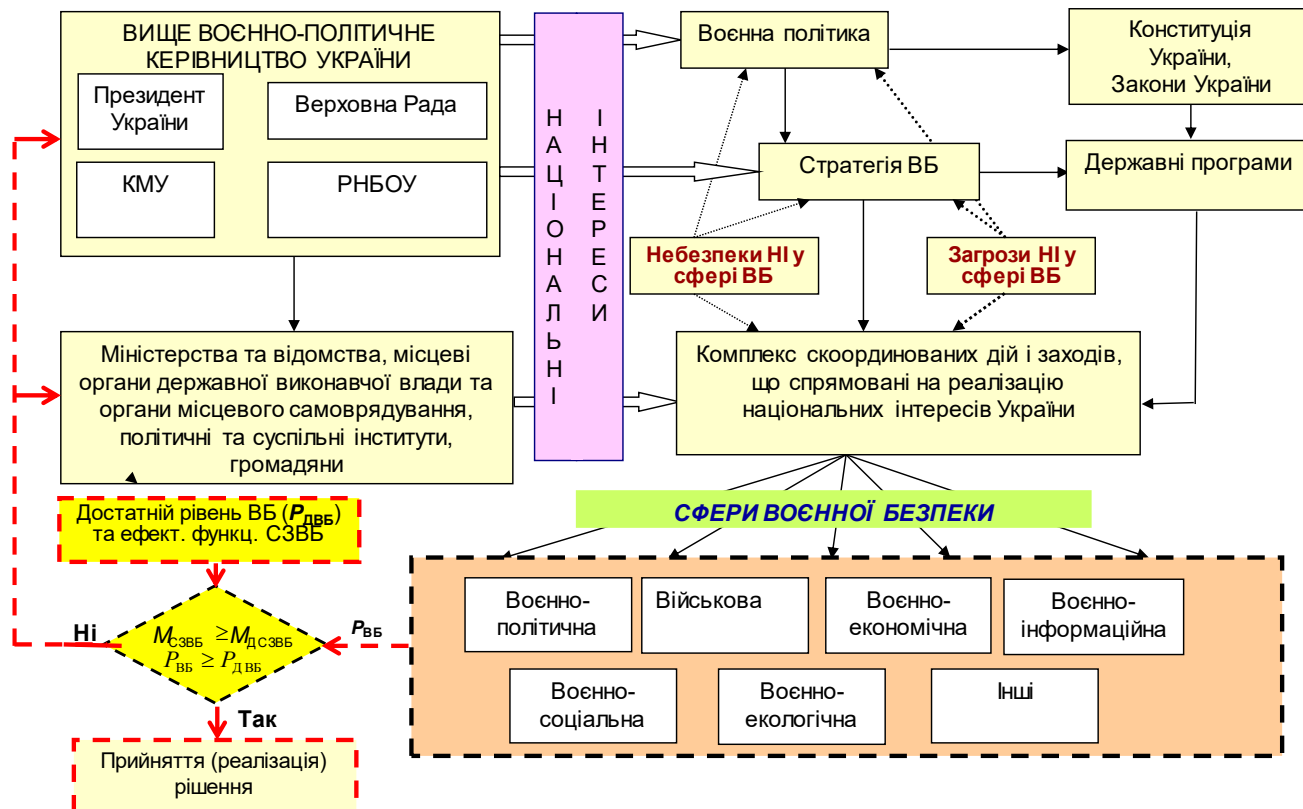

Рис. 6. Схема механізму прийняття рішень СБіО.

Висновки.

1. Аналіз функціонування СБіО показав, що на процес його функціонування впливають такі умови і чинники: ведення стратегічної оборонної операції у ході широкомасштабної регіональної війни, міжнародні зобов'язання України у сфері воєнної безпеки, імplementовані у національному нормативно-правовому полі, принципи міжнародних відносин та забезпечення воєнної безпеки, геополітична обстановка в регіоні, визначений зовнішньо- та внутрішньополітичний курс держави, стан економічного розвитку країни, політичний устрій України, запровадження режиму верифікації в рамках членства в ОБСЄ, обмежені можливості існуючих міжнародних систем колективної безпеки тощо, а також, наявність міжетнічних протиріч у державі, забезпеченість ресурсами СБіО, бюджетне фінансування, стан реформ у сфері оборони, незавершеність делімітації та демаркації кордонів, недосконалість чинного нормативно-правового поля, системність воєнної політики, боєготовність та боєздатність військових формувань тощо.

Урахування розглянутого вище комплексу умов і чинників під час формування, удосконалення та розвитку СБіО дозволить логічно, з системної точки зору визначити принципи її добудови, розвитку та закономірності функціонування, а також розробити пропозиції для підвищення ефективності зазначеної системи, що приведе до підвищення рівня воєнної безпеки держави в цілому. У той же час ненадання зазначеним аспектам певної уваги зумовлює зниження загального рівня національної безпеки, що виявиться у зниженні рівня

безпеки населення, суспільства і держави в цілому, можливо аж до втрати її суверенітету.

2. Суттєво зменшує ефективність функціонування СБіО і рівень воєнної безпеки держави в цілому відсутність блоку нормативно-правових актів, що регламентують функціонування СБіО (його структури, функцій і завдань, ієрархію органів управління, механізмів стратегічного планування, взаємодії елементів тощо).

3. Відсутність законодавчо визначених елементів СБіО, на які покладено здійснення прогностичної функції у практиці стратегічного планування у сфері воєнної безпеки України, не дозволяє проводити якісний аналіз тенденцій у сфері функціонування кожного елемента СБіО, формування обґрунтованих прогнозів розвитку воєнно-політичної, воєнно-стратегічної обстановки та обґрунтування рекомендацій щодо досягнення необхідних кількісно-якісних показників для ефективного функціонування в прогнозованих умовах.

4. Евристичне співставлення відповідності функцій структурних елементів СБіО до суб'єктів забезпечення воєнної безпеки показало, що відповідно до чинної нормативно-правової бази у СБіО бракує елементів, які повинні виконувати такі завдання: моніторинг внутрішніх небезпек і загроз у воєнно-інформаційній, і воєнно-соціальній сферах; визначення рівня воєнної безпеки (функція контролю ефективності), яку забезпечує СБіО. Ці завдання не розподілені між суб'єктами (структурними елементами системи) забезпечення воєнної безпеки.

5. Особливе значення у підвищенні ефективності СБіО матиме елемент, який виконуватиме завдання із визначення рівня воєнної безпеки (контролю ефективності функціонування самого СБіО на поточний час. Наявність такого елемента дозволить реалізувати функцію зворотного зв'язку, обов'язкову для будь-якої складної системи, тим більше соціальної, якою є СБіО.

6. Забезпечення воєнної безпеки має базуватись на принципах мирного співіснування держав і дотримання міжнародних домовленостей у сфері воєнної безпеки, за принципом потрійного реагування: у разі виникнення загроз воєнного характеру – на намаганні запобігти виникненню воєнного конфлікту, у разі зародження воєнного конфлікту – на намаганні стримувати збройну агресію, а за необхідності забезпечити оборону держави від агресора зміна пріоритетності сфер безпеки має відбуватися залежно від ситуації, що змінюється.

7. Основними напрямками забезпечення воєнної безпеки є: визначення пріоритетних національних інтересів у сфері воєнної безпеки; основні положення для ухвалення рішень у сфері воєнної безпеки мають базуватися на базі превентивних дій, при цьому наголошується, що навіть супердержава не може досягти поставлених цілей самостійно, а концепція ешелонованої оборони передбачає залучення партнерів для забезпечення воєнної безпеки.

8. Роль і значення функціонування та управління СБіО в сучасних умовах важко переоцінити. Значно зріс діапазон застосування сил СБіО, розширився діапазон спектру небезпек і загроз, динаміка ескалації яких може бути дуже швидкою, що безумовно впливає на об'єм часу, який є у розпорядженні СБіО для оперативного реагування на ці загрози, разом з тим зріс дефіцит часу та

підвищився обсяг інформації, яку необхідно зібрати та обробити в інтересах прийняття оптимальних рішень.

9. Для успішного рішення сьогодні управлінських завдань під час реагування на сучасні загрози необхідні нові форми та методи роботи органів державного управління, а також принципово нове їх технічне оснащення. Це відноситься, насамперед, до надання до відомчих ситуаційних центрів обчислювальної техніки і АСУ. А для ефективного використання цієї техніки необхідно знання і застосування сучасних математичних методів та зокрема теорії дослідження операцій.

Разом з тим, слід ще раз нагадати, що основною фігурою в управлінні СБіО була, є і буде людина – держслужбовець певного рівня. Які б складні машини не використовувались в управлінні – вони лише допомагають держслужбовцю, але не в якому разі не замінюють його. І завдання оволодіння усім арсеналом теорії і практики державного управління є пріоритетним завданням фахівця-держслужбовця з національної безпеки.